

Пише: Маринко М. Вучинић
петак, 19 децембар 2008 19:07

Данило Н. Баста, Самопоштовање и пузавост, текстови с поводом (2002–2007), Правни факултет Универзитета у Београду, АИЗ Досије

А ко од себе начини црва, не може се после жалити што га газе ногама.

Кант

„Доба захваћено болешћу труљења беспомоћно је пред налетом бесрамности и претвара се у дела без стида.“ У књизи Самопоштовање и пузавост, збирци текстова с поводом Данила Басте, аутор као да се руководио и инспирисао овом реченицом Караела Косика. Данило Баста се на страницама ове књиге непрестано пита да ли је савремени човек изгубио стид и да ли пузавост као негација самопоштовања постаје његова судбина.

То питање је тежишно у уводном тексту књиге Самопоштовање и пузавост – једна по(р)ука Кантове етике. Данило Баста афирмише средишње појмове Кантове етике и категоричког императива – слобода моралне личности, аутономија, човек као самосврха, морално самосазнање. Аутор посебно истиче људско достојанство као везивно ткиво категоричког императива. Он одбија приговоре да је Кантова етика ригорозна и истиче да се веома тешко може наћи етика у којој је самопоштовање човека као услов за поштовање других људи стављено на пиједестал темељног моралног принципа.

У тумачењу Данила Басте човековом достојанству је одређен ранг апсолутне вредности и при томе он посебно наглашава да је „Кантова етика била и остала етика слободе и достојанства човековог. У њој човек није обичан роб који стрепи од ауторитарног

моралног закона и зато се овоме хетерономно потчињава, већ биће које се том закону повинује из слободе, аутономним чином прихватања моралне дужности.“ Аутор истиче и да је Кант своју филозофску плодотворност уверљиво исказивао и у разматрању питања људске пузавости. Ако се човек третира као производ тла или као припадник света или система природе (*homo phaenomenon*, *animal rationale*), онда је његов значај скоро ништав. Кант тог животињског човека урођеног у свет природе назива „бићем незнатног значаја“, без обзира на то што је човек способан да себи поставља сврхе, што говори о преимућству разума.

Међутим, Данило Баста истиче да Кантова етика не би била одржива, а ни његова антропологија не би била утемељена ако би за њега човек био само живо биће међу другим бићима и саприпадник међу другим бићима. Иако израња из природног окружења, човек је део посебног света који није достижан било ком другом живом бићу. Тај *homo sapiens*, тај умни човек уздигнут је високо изнад сваке цене, јер је изван сваке употребљивости. Посебно је важно истаћи ауторову оцену „да никаква цена не може бити мерило саображено човеку посматраном као личност, као интелигибилно биће. Такав човек је сврха сам по себи. Баш због тога он и једино он поседује нешто што је његова апсолутна унутрашња вредност: људско достојанство које му једино може и донети поштовање. Веома је важно да човек као умно и достојанствено биће и морални субјект не изгуби поштовање према себи.“

У Кантовом моралном учењу поштовање које други људи дугују и указују човеку због човечности у његовој особи могућно је једино под условом да овај не ускрати поштовање самом себи. Недостатак самопоштовања настаје као порицање сопственог достојанства и човековог моралног утемељења, унижавање себе до пузавца који је уништио своју људску посебност, као и своју моралну обдареност. Кант је добро знао да пузавац не може и не сме рачунати на то да ће га други поштовати. Величину и особеност Кантове етике ваља, између осталог, видети и у томе што су у њој, поред моралних дужности које човек има према другим људима, развијене дужности које он има према самом себи, истиче Данило Баста. Једна од тих дужности јесте самопоштовање. У томе се и крије стална актуелност Кантове етике, у захтеву да се очува значај и вредност људског достојанства.

Данило Баста одређује понизност као друго лице пузавости. Кант разликује две врсте понизности. За једну је везан човеков однос према моралном закону и његово осећање незнатности у поређењу с моралним законом и тада је у питању права понизност. Уздизање и самопоштовање не састоји се ни у чему другом него у томе што човек има осећање своје унутрашње вредности, наглашава аутор књиге. Друга врста понизности се везује за понашање и морални став других људи. Тако понизност управо негира основу човековог моралног осећања јер представља понижавање и негацију властитих

моралних вредности и средство за стицање нечије милости.

У савременом свету изгубљена је понизност у позитивном смислу као исход осмишљавања човекове моралне вредности са светошћу и строгошћу моралног закона, а превладава гордост врлине (*arrogantia moralis*) као убеђеност у сопствене моралне вредности без озбиљног и трајног упоређивања са моралним законима. И ова друга врста понизности има своју сенку, то је надменост (*ambitio*

) и она произлази не само из тежње за изједначавањем с другим људима већ из тежње да се превазиђу и то „уз уверење да се тиме себи прибавља и нека унутрашња већа вредност“, а тиме себе лишава моралних вредности јер је у противставу дужности према другима. Сам Кант је на следећи начин одредио пузавост: „Одрицање од полагања права на било какву моралну вредност самог себе, у уверењу да ће се баш тиме стећи нека прикривена корист, јесте морално неисправна пузавост.“

Данило Баста наводи да Кант сматра да се пузавост налази насупрот достојанству и самопоштовању. Пузавац је сам себе обездостојио, самог себе лишио поштовања. Пузавост је, наравно, суштински истоветна са понизношћу. Ипак, ваља запазити да је она за Канта нарочит, појачан облик морално негативне понизности. Док понизан човек одустаје од сопствене моралне вредности, заправо од властите моралне личности, чиме крши једну од средишњих дужности према самом себи, пузавац у свом моралном унижавању иде корак даље, јер се, како Кант недвосмислено каже, одриче и самог полагања права на било какву сопствену моралну вредност, при том се још уљуљукујући у варљивом уверењу да ће тим недостојним понашањем успети да се домогне какве скривене вредности.

Поменута су два Кантова савета: Немојте постати слуге људима и Не допустите да други некажњено газе ваше право. Данило Баста коментарише ова Кантова упутства: „И један и други садрже Кантову јасну и недвосмислену по(р)уку: Онај ко је постао слуга других људи, једнако као и онај ко је дозволио да други несметано, без противљења и без отпора, газе његово право, већ је доспео у недостојно стање пузавости, већ се претворио у морално испражњеног пузавца. Тиме је Кант уједно ставио до знања да је пузавац свагда крив што је такав и да, следствено, за своју пузавост не може оптуживати друге или је на ове сваљивати. Друкчије и не може бити, с обзиром на то да је пузавост последица одрицања од сопственог достојанства и од самопоштовања као безусловне дужности према самом себи.“

У праву је Данило Баста када истиче да је у питању надвремена (а тиме и свевремена)

Пише: Маринко М. Вучинић
петак, 19 децембар 2008 19:07

апсолутна морална истина до које човек још увек није дорастао, осим оних често усамљених и презрених људи спремних да уз велике жртве и одрицања одрже у животу своју моралну вредност и достојанство. Он такође сматра да је одбрана властитог достојанства и самопоштовања у темељима Кантове етике и врховне унутрашње вредности у којој је појединац главни субјект морално-практичког ума. Битно је рећи да аутор, следећи основне идеје Кантове етике слободе, сматра да „ни појединци ни народи не могу (тј. не би смело да могу) без (само)свести о свом достојанству. Одмах ваља додати: ни државе. Ако држава допусти да се претвори (или да их претворе) у колективног пузавца, тог моралног богаља често изложеног презрењу и још чешће уценама, ако њени челни политички људи нису више чувари и заштитници њеног самопоштовања и достојанства, него су и сами спремни да пред другима пузе зарад каквог обећања (најчешће празног) или каквог добитка (најчешће мршавог), онда ће такву државу и њене предводнике неминовно погодити зла судбина.“ Ово је за нас изузетно важан увид јер и сами смо у недавним догађајима везаним за разбијање заједничке државе имали прилике да видимо како се на један народ обрушава зла судбина у покушају одбране националног достојанства и интегритета.

Говор студентима права у Косовској Митровици 6. новембра 2004. године о врлини праведности је један од стожерних текстова у овој књизи. Данило Баста није случајно одабрао да беседи о правди јер је за њега филозофија права у највећој мери управо филозофија правде. Данило Баста је свестан да нема ничег природнијег него да се о величанственој теми правде говори на нашем Косову и Метохији где је „правда поред слободе тако немилосрдно бачена под ноге и згажена као црв, где неправда показује своје лице, а међународни поредак губи сваки легитимитет и смисао.“ Кључни став у овом предавању је у тврдњи да је филозофија правде нужно једнострана и непотпуна ако није и филозофија субјективне правде, ако није и филозофија праведног делања. Субјективна правда је по ауторској оцени била запостављена у историји, без обзира на то што су се и Платон и Аристотел бавили том димензијом правде. Данило Баста сматра да не постоји никаква правда по себи с ону страну простора и времена, никаква идеја правде с ону страну људи и њиховог живота у заједници. Праведност се остварује праведним начином делања, како то истиче Аристотел, она „значи средину између вршења неправде и трпљења неправде“. Зато и одређивање судије као човека средине има пуно опредељење код онога ко одржава хармонију праведног када је она угрожена или доведена у питање. Аристотел је сматрао да је добровољност она посебна мера праведности. Праведно поступа само онај ко добровољно тако поступа (Ник.ет, 1136 а). Ту се може видети и сличност са Кантовим категоричким императивом.

Данило Баста у расправи о праведности као врлини уводи и Улпијанове речи: *Honeste vivere, alterum non laedere, suum cuique tribure* (Поштено живети, другога не вређати, свакоме дати оно што му припада). Непристрасност се такође одређује као темељна особина судије као баштиника средишње позиције и живе правде. Данило Баста цитира и речи Френсиса Бекона:

Пише: Маринко М. Вучинић
петак, 19 децембар 2008 19:07

„Судија треба да буде више учен него довитљив, више поштован него омиљен, и више обазрив него самопоуздан. Више него све друго, честитост је његов тал и главна врлина.“

Текст „Европско мерило реформског програма Вука Караџића“ аутор почиње оценом да се Вук Караџић не може сматрати политичким мислиоцем у правом значењу те речи јер у његовом делу нема развијене политичке теорије, али не може се тврдити да је он био равнодушан према најважнијим политичким питањима и то као непосредни учесник историјских дешавања, али и хроничар и поуздан тумач. У том смислу посебну важност има писмо Вука Караџића кнезу Милошу Обреновићу из 1832. године и оно је израз његовог патриотизма и дубоко проживљене бриге за судбину Србије. Битно је рећи да је овим писмом Вук био спреман да брани опште добро и пренебрегне своју личну ползу. Овакав став је иначе веома редак у нашој политичкој историји. У овом спису Вук је оцртао тамну страну владавине кнеза Милоша, називајући га правим тиранином и највећим безакоником. Данило Баста сматра да је ова Вукова критика само јединствена претходница његових европских мерила у вођењу политичких послова. Вуково писмо је у ствари дубоко промишљено виђење политичких реформи, у чијој је основи Вуков политички идеал – Србија као европска држава. Основно начело Вуковог програма је садржано у његовим речима: „да је свакога владоца права полза само оно што је полезно и за његов народ; а што је његовом народу на штету, оно ни њему никако не може бити на праву ползу.“ Иако се не ради о залагању за класичан устав, већ за елементе уставности, Вуково опредељење да се мора одредити начин правитељства и правитељство да се постави на праве основе довољно говори о његовој свести о нужности стварања основних институција уређеног друштва. Битан је и захтев „да се сваком човеку осигура живот, имање и чест; да свако свој посао, који никоме није на штету, може радити по својој вољи, и по својој вољи живети; да сваки човек зна шта му ваља чинити. Да се не боји нити Вас, нити икога другога; да нико никога не може на силу натерати да служи; да се тврдо зна који је чиновник старији, који ли је млађи; да се без правог узрока и без суда не може чиновник из службе отерати, нити натраг у мањи чин повратити: да се нико не може натерати да се против своје воље прими какве службе, и да сваки чиновник кад му буде воља може службу оставити.“

Вук посебно истиче нужност ограничавања личне владавине јер она често завршава као аутократија и тиранида. Европском приступу Вука Караџића сагласно је и његово залагање за слободу јавне речи и отварање простора за критичко просуђивање деловања власти. Он такође препознаје појаве пузавости и негативне понизности који су окруживали конак кнеза Милоша и тако га спречавали да увиди друштвена и политичка догађања. Пузавост и понизност је утрта стаза којом се и данас крећу они који су спремни да истрпе и најтеже тестове покорности. Данило Баста с правом тврди да је Вуково писмо Милошу изузетан документ једног времена. Зато и позивање на ауторе као што су Михаило Гавриловић, Слободан Јовановић, Јаша Продановић, Васа Чубриловић, Миодраг Поповић само додатно оснажује његову аргументацију.

Пише: Маринко М. Вучинић
петак, 19 децембар 2008 19:07

Данило Баста свакако спада у ред најтемељнијих тумача лика и дела Слободана Јовановића. У овој књизи се он бави његовим текстом „Данашња политичка криза“ објављеним 1925. године у Летопису Матице српске. Тадашњу политичку кризу Слободан Јовановић је оценио као троструку: кризу парламентаризма, кризу демократије и кризу државе. Криза парламентаризма настаје ако резултат преовлађујуће уредбове моћи владе, недостатка парламентарне контроле и све веће доминације партија у политичком животу. Кризу парламентаризма неминовно прати и криза демократије и оне се међусобно условљавају и преплићу. Слободан Јовановић је већ у то време, средином двадесетих година, увидео да већинска воља бирача настаје вештачки и то путем манипулације и да се она може фабриковати на основу партијских интереса. „Он је већ у то време јасно уочио страшну и погубну моћ диригованог јавног мњења, те неизлечиве болести савремене демократије.“ Овај став Данило Баста је и поткрепио оценом да је криза иманентна модерној демократији и она је по њему редовно стање у шта се можемо непосредно уверити. Криза ауторитета већине је у темељу кризе демократије јер је доведен у питање њен основни принцип. Криза државе настаје као израз кризе суверености и то као слабљење њене унутрашње надмоћи и спољне независности.

У пригодном тексту „Пред бистом Слободана Јовановића“ Данило Баста је писао о свим контроверзама које су пратиле његову судску рехабилитацију, као и о недостатку научне рецепције његовог укупног дела. Он је и овом приликом говорио о духовном обиљу, предметној и тематској разноврсности његовог дела. Може бити, истиче Данило Баста, да је у нашој науци било живљих, испренијих, чак и продорнијих духова: ширих, сређенијих, складнијих, лепших тешко да је било. У овој књизи је дат приказ и најранијег периода књижевног и научног деловања Слободана Јовановића. Њега је од почетка красила изразита склоност ка моћи језика, његовом облику, лепоти, складном стилу и изражајности. Рани чланци Слободана Јовановића оцртавају избор тема које ће га пратити целог живота. О томе сведочи његов чланак о Гледстону од 24. фебруара 1894. године као претходница његове књиге о овом знаменитом енглеском државнику из 1938. године. Без обзира на то што је Слободан Јовановић био убеђен да не смемо да сумњамо у доброту Гледстона, Данило Баста поставља питање сме ли данашњи нараштај Срба да сумња у доброту данашњих енглеских политичара. Ако се, примера ради, помисли на Педија Ешдауна, онда је одговор јасан. Ми смо већ одавно изгубили све илузије када су у питању добре намере великих сила.

Слободан Јовановић је у својим раним списима водио расправу о писању два енглеска листа Тајмса и Стандарда, негирајући њихове тврдње да је Србија постала легло нереда, будући да су се у то време дешавале велике промене у свим европским земљама. Та оцена о Србији постала је општеважећа предрасуда која функционише и данас. Данило Баста истиче зрелу и трезвену реч једног родољубивог младића спремног да реагује на сваки покушај угрожавања српског народа. Зрелост и трезвеност су у политици од посебног значаја, али то претпоставља одрицање од уских

Пише: Маринко М. Вучинић
петак, 19 децембар 2008 19:07

партијских интереса и окретање одбрани националних и државних интереса. Аутор ове књиге нема у том погледу великих илузија, али зато тим више инсистира на трезвености Слободана Јовановића. Он у тексту „Наши непријатељи“ из 1894. године истиче да је аустроугарска штампа била злонамерна не само према тада актуелној српској влади, већ према самом српском народу. Ово је једна од политичких предрасуда о Србима као главном реметилачком фактору на Балкану, која и данас истрајава.

О Порукама Слободана Јовановића, које садрже текстове писане након Другог светског рата, Данило Баста говори као о његовој лондонској осматрачници са које је посматрао друштвене процесе у социјалистичкој Југославији. Ти текстови доносе судове и оцене о уставним променама, Закону о Универзитету, државној управи, уређењу срезова и општина, омладини, сукобу југословенских комуниста са Стаљином, о политици несврставања, Ђиласовом случају, привредним питањима, радничком самоуправљању. Слободан Јовановић је јасно видео да систем успостављен након Другог светског рата у Југославији не може остварити политичку стабилност и да је осуђен на пропаст јер су његови темељи били засновани на култу личности и једнопартијском систему. Међутим, у његовим текстовима како истиче Данило Баста, без обзира на то што је у новом режиму драконски осуђен као ратни злочинац, нема идеолошке искључивости, једностраности и политичке острашћености, али зато има данас веома ретке политичке доследности и истрајне одбране темељних демократских начела.

У овој изузетно вредној књизи покренута су многа филозофска, правна и политичка питања и обрађене веома комплексне теме. Аутор се бавио разматрањем филозофско-правног наслеђа Правног факултета у Београду. Посебно је истакао значај Јована Стерије Поповића и његовог бављења природним правом, Димитрија Матића као поклоника Хегелове филозофије права, чија су схватања права била прожета идејом слободе. Глигорије Гершић се бавио критиком позитивног права, а у концепцији Живојина Перића доминирало је поштовање закона и законитости као моралне дужности и рационалног заснивања права. Данило Баста нарочит значај придаје деловању Томе Живановића и његовом систему синтетичке правне филозофије. Он не заборавља ни допринос Божицара С. Марковића, Живана Спасојевића, Радомира Д. Лукића и Ђорђа Тасића.

У закључку овог прегледа аутор износи оцену да је филозофија права имала веома запажену улогу у развоју научне и теоријске делатности на Правном факултету у Београду. Књига садржи и текст посвећен факултетским медаљонима Драгољуба Јовановића. Он је као професор Правног факултета написао десет медаљона, десет записа о професорима Факултета. Обухваћени су Ђорђе Тасић, Михаило Илић, Михаило Константиновић, Божа Марковић, Бора Благојевић, Јован Ђорђевић, Живојин

Пише: Маринко М. Вучинић
петак, 19 децембар 2008 19:07

Перић. Према Слободану Јовановићу је имао велико поштовање, али није се либио да доведе у питање неке његове теоријске оцене и политичке ставове, а то се посебно односило на деловање у Српском културном клубу. Веома је занимљива његова оцена о Слободану Јовановићу као Европљанину који је по сваку цену хтео да буде Србин.

У два текста посвећена Хансу Келзену аутор ове књиге је дао богат преглед интелектуалног и правно-филозофског развоја овог изузетно значајног правног мислиоца и теоретичара. Веома су значајне идеје које је Данило Баста изнео о реформи нашег како он каже увелико оболелог универзитета, сматрајући да је дошло до угрожавања његове основне хуманистичке и научне супстанце. У „Горкој хроници обезвређене уставности“ Данило Баста говори и отвореном кршењу и обезвређивању устава. Пишући о књизи Згажени устав, он истиче ову књигу професора Косте Чавошког као образац критичке уставно-правне анализе. У анализи уставних питања Косте Чавошког налази се пре свега доследна приврженост непоткупљивом либерализму и то оном либерализму који у уставу види *constitutio libertatis* и праву тежњу за остваривање и отеловљење правде.

Недовршен филозофски портрет Зорана Ђинђића је један од ретких покушаја да се озбиљно проговори и о његовој филозофској делатности. Данило Баста каже да су његов живот трајно обележиле две истинске људске моћи: филозофија и политика. У својим раним и средњим годинама Зоран Ђинђић је показао изузетан таленат и способност за бављење филозофијом, али је у каснијем периоду политику схваћену као позив у веберовском смислу претпоставио филозофији. „Његов филозофски рад, оваплоћен у два књигама, извесном броју чланака и неколиким преводима, био је довољан за један, истина упечатљив, филозофски торзо. То је премало и у потпуној несразмери с обдареношћу за филозофију која је била својствена Зорану Ђинђићу. С друге стране, пак, то је сасвим довољно за сваку будућу историју српске филозофије у двадесетом веку. Она се о Зорану Ђинђићу неће моћи и неће смети оглушити.“

У овој књизи аутор је показао у нашим околностима веома ретку особину – поштовање и дивљење према својим професорима као тешко достижним узорима. То се нарочито може видети у текстовима посвећеним Михаилу Ђурићу, Миодрагу Јовичићу и Љубомиру Тадићу. Он је показао на њиховим примерима да само узвишене људске врлине, оданост научном и стваралачком позиву удружена са сталном бригом за поштовање људских вредности слободе и људских и националних права, јесу стални узор и инспирација за све оне који су привржени самопоштовању, а презиру пузавост и подаништво. Управо нам ова књига Данила Басте казује да није све изгубљено и да нису сви људи у себи поништили осећање достојанства.

Пише: Маринко М. Вучинић
петак, 19 децембар 2008 19:07

---

9. децембар 2008. године